

Sanja M. Maričić Mesarović*

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Odsek za romanistiku

KONVERZACIONI DISKURSNI MARKERI U NASTAVI ŠPANSKOG KAO STRANOG JEZIKA**

Originalni naučni rad
UDC 371.3::811.134.2'243
81'27+81'42

<https://doi.org/10.18485/kkonline.2019.10.10.1>

Diskursni markeri (DM), kao važni elementi razgovornog jezika, imaju ključnu ulogu u razvoju komunikativne kompetencije. Premda već nekoliko decenija predstavljaju predmet mnogih lingvističkih proučavanja u španskom jeziku, istraživanja ovih izuzetno kompleksnih lingvističkih jedinica u području učenja stranog jezika ne daju konkretne odgovore na koji način se DM usvajaju kao ni rešenja kako ih treba podučavati i na kom nivou učenja stranog jezika. Cilj ovog rada je da istraži da li su, kada i na koji način DM uvedeni u nastavu španskog kao stranog jezika i da pokaže koliko uspešno se mogu podučavati. Shvatajući važnost nastave DM u učenju stranog jezika da bi se postigla adekvatna komunikativna kompetencija na ciljnom jeziku, predmet istraživanja ovog rada je analiza prisustva konverzacionih diskursnih markera, reči i izraza poput *bueno, claro, pues, venga, vamos, hombre* i sl. u udžbenicima za španski kao strani jezik izdavačke kuće *Difusión: Aula Internacional 1* (nivo A1), *Aula Internacional 2* (nivo A2), *Aula Internacional 3* (nivo B1), *Aula Internacional 4* (nivo B2.1) i *Aula Internacional 5* (nivo B2.2) koji se koriste u nastavi španskog jezika na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Polazeći od pretpostavke da DM nije posvećeno dovoljno pažnje u nastavi španskog kao L2, očekuje se da će u korpusu biti pronađen mali broj eksplicitno obrađenih DM. Rezultati analize korpusa prevashodno pokazuju nekoherentnost u terminološkoj upotrebi kao i u klasifikaciji ovih jezičkih sredstava. Iako je mali broj DM sistematizovano obrađen u ovim udžbenicima, čime je naša početna hipoteza potvrđena, rezultati ovog istraživanja su pokazali da se implicitno pojavljuje veliki broj prvenstveno konverzacionih diskursnih markera koji su uvek kontekstualizovani što nastavnik može da iskoristi kako bi u okviru nastave usmeravao učenike i skretao im pažnju na pravilnu upotrebu ne bi li oni razvijali i usavršavali svoju komunikativnu kompetenciju.

Ključne reči: diskursni markeri, konverzacioni diskursni markeri, komunikativna kompetencija, španski kao strani jezik

1. Uvod i predmet izučavanja

Diskursni markeri (DM) već nekoliko decenija predstavljaju predmet lingvističkih proučavanja (v. radove autora Fraiser 1990, Schffrin 1987, 2006, Louwerse & Hite-

---

* Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Dr Zorana Đinđića 2, 21000 Novi Sad, Srbija; e-mail: sanja.maricic.mesarovic@ff.uns.ac.rs

** Članak predstavlja rezultat rada na projektu „Jezici i kulture u vremenu i prostoru“ (br. 187002), koji je finansiran od strane Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Takođe, ovaj članak je u vidu usmenog saopštenja pod naslovom *Diskursni markeri u nastavi španskog kao stranog jezika* bio izložen na skupu „Jezici i kulture u vremenu i prostoru 8“ (Novi Sad, Filozofski fakultet, 17.11.2018).

Mitchell 2003 i dr.). Zbog svoje kompleksnosti, ove jezičke jedinice su predmet analize u okviru raznih disciplina poput analize diskursa, analize konverzacije, etnografije komunikacije, sociolingvistike, pragmatike, semantike, primenjene lingvistike.

Delo na kom se zasnivaju sva potonja izučavanja DM u španskom jeziku, *Enlaces extraoracionales* autora Fuentes Rodrigesa (Fuentes Rodríguez 1987), objavljeno je pre više od trideset godina. Međutim, tek tokom devedesetih godina XX veka ove jezičke jedinice postaju jedan od najplodnijih predmeta istraživanja u španskoj lingvistici. Temom španskih DM bave se brojni autori i autorke¹ zahvaljujući kojima danas imamo jasniji uvid u funkcionisanje ovih diskursnih jedinica². Međutim, i pored brojnih istraživanja ovih lingvističkih jedinica uočava se manjak radova u oblasti učenja stranog jezika te se ne daju konkretni odgovori na koji način se DM usvajaju niti rešenja kako ih treba podučavati i na kom nivou učenja stranog jezika.³ Izuzetak je udžbenik *Marcadores del discurso* koji je Marcante Čueca (Marchante Chueca) objavila 2008. godine, a koji je namenjen učenju DM na nivou C1 kao i knjiga autora Martí Sančesa (Martí Sánchez 2008) *Los marcadores en español L/E: conectores discursivos y operadores pragmáticos*.⁴

Cilj ovog rada je da istraži da li su, kada i na koji način DM uvedeni u nastavu španskog kao stranog jezika. Imajući u vidu činjenicu da mnogi udžbenici ne pridaju veliku pažnju njihovom podučavanju, ovim radom želimo da ukažemo na važnost proučavanja DM u nastavi kako bi učenici uspeli da postignu potpunu komunikativnu kompetenciju (KK) na španskom jeziku. Predmet istraživanja ovog rada jeste prisustvo konverzacionih diskursnih markera (KM), reči i izraza poput *bueno, claro, pues, venga, vamos, hombre* i sl. u udžbenicima za španski kao strani jezik: *Aula Internacional 1*

---

¹ María Antonia Martín Zorraquino, Manuel Casado Velarde, José Portolés Lázaro, Antonio Briz Gómez, Salvador Pons Bordería.

² Na našim prostorima se temom DM bave autorke Jelena Rajić (v. Rajić 2013a, 2013b, 2013c), Dragana Bajić (v. Bajić 2013, 2016), Sanja Maričić Mesarović (v. Maričić 2015, Maričić Mesarović 2017) i dr.

³ U oblasti nastave DM u španskom jeziku kao L2 od velike su važnosti radovi sledećih autora i autorki: Candón Sánchez (1999), Garrido Rodríguez (2000), Martínez Camino y Labrador Gutiérrez (2003), Llamas Saiz (2003), Martín Zorraquino (2004), Marchante Chueca (2004, 2008), Cueva Lobelle (2008), Martí Sánchez (2008), Fuentes Rodríguez (2010), Nogueira da Silva (2011; 2012), Ciarra Tejada (2015), Torre Torre (2018).

⁴ Od izuzetnog značaja su rečnici *Diccionario de partículas* autora Santos Riosa (Santos Ríos 2003), *Diccionario de conectores y operadores del español* autora Fuentes Rodrigesa (Fuentes Rodríguez 2009). Posebno ističemo rečnik *Diccionario de partículas discursivas* koji su sačinili autori Briz, Pons i Portoles (Briz, Pons & Portolés 2008) i koji je dostupan na linku <http://www.dpde.es>. Zatim, u časopisima *marcoELE* i *redELE* objavljuju se radovi na temu nastave DM u španskom kao L2. Na kraju pominjemo i tri doktorske disertacije autora Nogueira da Silva (Nogueira da Silva 2011) *Enseñanza de los marcadores del discurso para aprendices brasileños de E/LE: análisis de manuales de E/LE y de narrativas orales de aprendices brasileños*, disertaciju pod nazivom *Marcadores discursivos conversacionales: análisis de su uso en corpus orales y aplicación didáctica en español como lengua extranjera* čija je autorka Alasne Siara Tejada (Alasne Ciarra Tejada 2015), kao i disertaciju autorke Aroe Marije Tore Tore (Aroa María Torre Torre 2018) pod nazivom *De la teoría a la práctica: la enseñanza de los marcadores conversacionales en ELE*.

(A1), *Aula Internacional 2* (A2), *Aula Internacional 3* (B1), *Aula Internacional 4* (B2.1) i *Aula Internacional 5* (B2.2). godine koji su u upotrebi u nastavi španiskog jezika na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Polazeći od pretpostavke da DM nije posvećeno dovoljno pažnje u nastavi španiskog kao L2, očekuje se da će u korpusu biti pronađen mali broj eksplicitno obrađenih DM.

2. Teorijski okvir. Definicija i karakteristike diskursnih markera

Posmatrano iz ugla teorije učtivosti (šp. *teoría de cortesía*), iskaz koji sadrži DM se „percipira kao prijateljskiji, topliji, tečniji, prirodniiji“, odnosno „previše direktan, oštar i grub“ ukoliko markeri iz njega izostaju (Nigoević 2010: 108). Reč je o nepromenljivim jezičkim jedinicama koje ne vrše nikakvu sintaksičku funkciju i bez kojih je razumevanje diskursa sasvim moguće. Međutim, njihova uloga u konverzaciji može biti od ključne važnosti budući da govornik upotrebljava DM kako bi naveo sagovornika da interpretira njegov iskaz.

Diskursni markeri nastaju procesom gramatikalizacije, odnosno pragmatikalizacije. Gramatikalizacija predstavlja proces kroz koji semantički puna reč prelazi u semantički ispražnjenu. Pomenuti proces gramatikalizacije predstavlja „promenu pri kojoj leksičke jedinice i konstrukcije u određenim jezičkim kontekstima počinju da dobijaju gramatičke funkcije i, nakon što su se gramatikalizovale, nastavljaju da razvijaju nove gramatičke funkcije“ (Hopper i Traugott 2003: 232 citirano prema Nigoević 2011: 128). Dalje, pragmatikalizacija predstavlja proces tokom kog određena „reč ili sintagma, u određenom kontekstu, menja svoje propozicijsko značenje u korist isključivo metakomunikativnog, diskursno-interakcijskog značenja“ (Nigoević 2011: 129).

U svojim izučavanjima engleskih diskursnih markera, Šifrin (Schiffrin 1987, 2006) zaključuje da oni pripadaju različitim gramatičkim kategorijama, veznicima (*and, but*), priložima (*now, then*), uzvicima (*oh*) itd. Upravo zbog svoje pripadnosti različitim gramatičkim kategorijama, DM predstavljaju funkcionalnu kategoriju, dakle, definišu se na osnovu funkcije koju vrše kao diskursni markeri. Budući da jedan marker može vršiti više funkcija, možemo govoriti o njihovoj polifunkcionalnosti. Tore Tore (2018) definiše DM kao „nepromenljive, polifunkcionalne jezičke jedinice nezavisne intonacije koje su svojstvene razgovornom jeziku i olakšavaju interakciju između sagovornika u komunikativnom činu budući da, izražavajući stavove i namere govornika, doprinose koherentnosti konverzacije“ (Torre Torre 2018: 20).

Stoga se diskursni markeri mogu shvatati kao neka vrsta smernica koje govornik upotrebljava ne bi li usmeravao sagovornika kako da tumači njegov iskaz zbog čega imaju vrlo značajnu ulogu za učenika stranog jezika. Budući da imaju važnu ulogu u razvoju komunikativne kompetencije jer čine funkcionalne elemente kako pisanog tako i usmenog diskursa, neophodno je da udžbenici pre svega na višim nivoima (B2, C1 i C2) uvode ove forme u skladu sa deskriptorima Zajedničkog evropskog okvira za žive jezike⁵ (2003) i Nastavnog plana Instituta Servantes (*Plan curricular del Instituto Cervantes* 2006).

3. Prisustvo diskursnih markera u udžbenicima za španški kao strani jezik

Ovaj rad se zalaže za uvođenje DM u nastavu španškog kao L2. Pre svega nas interesuju markeri koji se koriste u razgovornom jeziku (uzimanje ili ustupanje reči, prekidanje, ispravljanje, traženje obrazloženja i sl.) tzv. konverzacioni markeri (KM). Svesni smo da nastava DM predstavlja izazov za nastavnike imajući u vidu da dosadašnja istraživanja u oblasti nastave DM dolaze do zaključaka da su ili zanemareni ili neadekvatno obrađeni. Kako se najčešće definišu kao elementi koje služe isključivo za povezivanje diskursa, ne smatraju se neophodnim i nije sasvim jasno kako ih treba podučavati, tako da su vrlo često izostavljeni, a kada i jesu uvršteni u nastavu španškog kao L2, ne pravi se njihova klasifikacija prema funkcijama koje vrše. Ovaj problem uočava Nogueira da Silva (2012: 82) u gotovo svim udžbenicima koje je analizirao i smatra da bi korisnija bila podela DM na grupe prema funkcionalnom aspektu u okviru diskursa, bilo pisanog bilo usmenog.

Dalje, polifunkcionalnost DM je aspekt ovih jezičkih jedinica koji se retko pominje u udžbenicima tako da učenik ne može u potpunosti da shvati kako oni funkcionišu. Upravo zbog toga nastavnik, pored toga što mora da „poseduje dublje znanje semantičko-pragmatičkih vrednosti DM, mora da bude u stanju da prilagodi način podučavanja DM“ (Nogueira da Silva 2012: 88). Smatramo da pre svega nastavnik stranog jezika mora da uvidi važnost DM za bolje razumevanje diskursa i otkrije koje sve mogućnosti upotreba ovih jezičkih jedinica nudi učenicima da bolje izraze svoju komunikativnu nameru, a u skladu sa svojim nivoom znanja jezika. Kako ističe Martín Sorakino (Martín Zorraquino 2004: 56), DM vrše različite funkcije pomoću kojih diskurs dobija smisao i imaju ključnu ulogu u komunikativnoj kompetenciji govornika. Da bi

---

⁵ Gde se u okviru pragmatičke kompetencije izdvaja i diskursna kompetencija govornika stranog jezika. (v. poglavlje 5.2.3.1. str. .120).

govornik imao razvijenu KK, mora umeti pravilno, odnosno mora znati kako, kada i gde da upotrebi ove jezičke jedinice.

U ovom istraživanju preuzimamo najprihvaćeniju klasifikaciju DM u španskom jeziku čiji su autori Martin Sorakino i Portoles Lasaro (Martín Zorraquino & Portolés Lázaro 1999: 4155) koji predlažu klasifikaciju DM na osnovu diskursne funkcije koja se određenom DM pripisuje. Ovo dvoje autora grupišu DM u pet grupa

- organizatori informacije (šp. *estructuradores de la información*);
- konektori (šp. *conectores*);
- reformulatori⁶ (šp. *reformuladores*);
- operatori argumentacije/argumentativi (šp. *operadores argumentativos*);
- konverzacioni markeri (šp. *marcadores conversacionales*).

Grupa koja nas u ovom istraživanju interesuje je poslednja grupa, grupa konverzacionih markera, svojstvena razgovornom jeziku, koja se dalje može podeliti u sledeće podgrupe:

- markeri epistemičke modalnosti (šp. *marcadores de modalidad epistémica*) koji iskazuju sigurnost i pojačavaju neku tvrdnju: *claro, desde luego, por lo visto* itd.

- markeri deontičke modalnosti (šp. *marcadores de modalidad deóntica*) iskazuju stav govornika, prihvatanje ili neprihvatanje prethodno rečenog: *bueno, bien, vale, a ver* itd.

- fokalizatori drugosti (šp. *marcadores enfocadores de la alteridad*) markiraju odnos između govornika i sagovornika u komunikaciji: *hombre, mujer, tío, mira, oye, ¿sabes?, ¿no?, ¿eh?, vamos* itd.

- metadiskursivni konverzacioni markeri (šp. *marcadores metadiscursivos conversacionales*) pomoću kojih sagovornik pokazuje da je primio poruku, organizuje informaciju, označava preuzimanje reči od sagovornika ili neusupanje reči sagovornik, početak ili završetak iskaza i sl: *bueno, pues, eh, ah, ya* itd.

Takođe je važno naglasiti da konverzacioni markeri poseduju ilokutivnu snagu budući da se

„razlikuju od ostalih markera jer uz informaciju koju prenose iskazuju i različite komunikativne strategije kojima se iskazuje stav govornika prema primaocu poruke (ljubaznost, simpatija, distanciranost, bliskost, ljutnja, protest itd.), pa tako imaju i ulogu markera pozitivne (integrativne), odnosno negativne (individualističke) učtivosti“ (Martín Zorraquino & Portolés Lázaro 1999: 4182).

---

⁶ Prevod termina prema Bajić (2016).

3.1 Analiza korpusa i rezultati istraživanja

U ovom radu se bavimo prisustvom konverzacionih markera u udžbenicima za španiski kao strani jezik koji se koriste u nastavi na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu u cilju utvrđivanja da li su i na koji način predstavljeni. Korpus za ovo istraživanje čine sledeći udžbenici: *Aula Internacional 1* (nivo A1), *Aula Internacional 2* (nivo A2), *Aula internacional 3* (nivo B1), *Aula Internacional 4* (nivo B2.1) i *Aula Internacional 5* (nivo B2.2). Reč je o udžbenicima koji su zasnovani na komunikativnom pristupu učenja stranog jezika koji je orijentisan na akciju (šp. *enfoque orientado a la acción*) i pokazali su se izuzetno korisnim u razvoju KK studenata. Za ekscerpciju primera koristimo i transkripte audio vežbi za svaki od udžbenika gde očekujemo najveće prisustvo konverzacionih DM.

Analiza korpusa je pokazala da je za analizirane udžbenike karakteristično odsustvo definisanja DM, te da se DM ne predstavljaju sistematično, pri čemu ni sama terminologija nije usaglašena. Na retkim mestima se ipak pominju ove jezičke jedinice, pa tako u udžbeniku za nivo A1, *Aula Internacional 1* (2014a: 77) pronalazimo odeljak koji govori o jezičkim sredstvima za iskazivanje redosleda radnji: *primero, después, luego*. Međutim konverzacioni markeri se ne pominju.

U udžbeniku za nivo A2, *Aula Internacional 2* (2014b: 113) postoji odeljak sa jezičkim sredstvima u argumentovanju i debatovanju gde se **bueno** navodi u okviru sredstava za odbacivanje nečijeg mišljenja (**Bueno**), *yo no estoy de acuerdo con eso [(Pa dobro), ja se sa tim ne slažem]*, te u ilustraciji iskazivanja delimičnog slaganja sa govornikom **Bueno, sí, pero antes eran más emocionates** [**Dobro, da**, ali ranije su bili potresniji].

U udžbeniku za nivo B1, *Aula Internacional 3* (2014c: 101) u okviru jezičkih sredstava za pripovedanje anegdota pominju se *claro* i *ya* kao izrazi za iskazivanje interesovanja za ono što govornik priča, zatim se na strani 113 u okviru sredstava za ublažavanje neslaganja sa govornikom pominju se markeri **hombre** i **pues** za iskazivanje kontraargumenta. U gramatičkom dodatku na kraju udžbenika (2014: 233) data je lista konektora za izražavanje uzroka i posledice, dok se na strani 234 učeniku skreće pažnja na činjenicu da se **pues** koristi u kolokvijalnom jeziku da iskaže suprotnu informaciju od govornikove (A: *Me encanta el jazz*. B: **Pues yo lo encuentro aburrido** [A: Obožavam džez. B: **E pa** meni je dosadan.]) ili da iskaže potvrdu govornikovog iskaza (A: *Tomás no ha venido*. B: **Pues es verdad. No me había dado cuenta**. [A: Tomas nije došao. B: **Pa** to je tačno. Nisam ni primetio.]), a na strani 240 u okviru

negativnog imperativa ukazuje se na upotrebu subjunktiva glagola *venir, venga* u smislu ublažavanja ili uvoda u obrazlaganje neke zapovesti ili molbe (*Ven conmigo a comprar, venga, que yo no puedo sola*. [Pođi sa mnom u kupovinu, **hajde**, ne mogu sama.]).

U udžbeniku za nivo B2.1, Aula Internacional 4 (2014d: 30) nailazimo na jezička sredstva za preuzimanje reči od sagovornika ili ustupanje reči sagovorniku, a na strani 31 na konektore i jezička sredstva za organizovanje argumentacije. Jedino konkretno vežbanje gde se proverava znanje učenika u upotrebi KM nalazi se na strani 100 gde je dat tekst koji učenici treba da popune pravilno upotrebivši ponuđena jezička sredstva za uzimanje reči od sagovornika (*bueno, a ver, pues, ya, claro, hombre*).

U udžbeniku za nivo B2.2, Aula Internacional 5, u gramatičkom dodatku na kraju udžbenika na stranama 135-138 se daje spisak konektora i izraza za organizovanje argumentacije podeljenih u kategorije sa kratkim objašnjenjem i primerom, a na strani 138 se skreće pažnja na to da se neslaganje sa govornikom može ublažiti pomoću formula poput **Bueno, sí, pero...** [**Dobro, da**, ali...] I ovde se takođe navodi da se *pues* koristi u kolokvijalnom jeziku da potvrdi govornikovu izjavu (A: *Tomás no ha venido*. B: **Pues** es verdad. No me había dado cuenta. [A: Tomas nije došao. B: **Pa** to je tačno. Nisam ni primetio.]) ili da iskaže suprotnu informaciju od one koju je govornik iskazao (A: *Me encanta el jazz*. B: **Pues** yo lo encuentro aburrido A: Obožavam džez. B: **E pa** meni je dosadan.]).

Analizom prisustva konverzacionih diskursnih markera u odabranom korpusu, uočeno je da se u samom udžbeniku ne obrađuju eksplicitno. Međutim, analiza korpusa je pokazala prisustvo konverzacionih markera u vežbama za usmeno izražavanje u tzv. oblačićima gde se učenicima daje primer na osnovu kog smišljaju svoj odgovor ili reakciju na postavljeni zadatak (v. primer br. 1), te u transkriptima audio vežbi (v. primer br. 2), intervjuu, četova, foruma i sl.

(1) ● *Yo quiero salir de noche. ¿Y tú?*

○ *Yo también. Y quiero ir al cine.*]

▫ **Pues** yo quiero ir de excursión a... (Aula Internacional 1 2014a: 24)

[● Ja želim da idem u izlazak. A ti?

○ I ja takođe. A želim i da idem u bioskop

▫ **E pa** ja želim da idem na izlet u...]⁷

(2) ● *¿Qué desea?*

---

⁷ Prevod konverzacionih diskursnih markera na srpski jezik je dat na osnovu uvida u kontekst govornog događaja pri čemu je intonacija od ključnog značaja. Ipak, problematikom prevođenja DM ćemo se, zbog njene kompleksnosti, baviti detaljnije u posebnom istraživanju.

○ *¿Tienen gazpacho?*

● *No, lo siento, solo en verano. Hoy tenemos ensalada mixta, sopa y lentejas.*

○ *¿La sopa de qué es?*

● *De pollo. Lleva verduras, fideos y pollo.*

○ **Vale, pues** de primero quiero ensalada. (...)

● *¿Y de segundo, qué desea?*

○ *De segundo, merluza. (...)*

● *¿Para beber?*

○ *Un agua con gas. (...)*

● *Ahora mismo le traigo el agua.*

○ **Vale, gracias. Y, perdone**, ¿me trae un poco de pan también?

● **Claro**, enseguida.

○ *Gracias. (...)*

○ **Perdone**, ¿me trae la cuenta, por favor?

● *Sí, ahora mismo.* (Aula Internacional 1 2014a: 86)

[● *Šta biste poručili?*

○ *Imate li gaspačo?*

● *Žao mi je, nemamo, samo u toku leta. Danas imamo mešanu salatu, supu i sočivo*

○ *Od čega je supa?*

● *Pileća je. Sadrži povrće, rezanace i piletinu.*

○ **U redu, onda** za predjelo želim salatu. (...)

● *A za glavno jelo, šta biste želeli?*

○ *Za glavno jelo, oslić. (...)*

● *Za piće?*

○ *Gaziranu vodu. (...)*

● *Odmah ću vam doneti vodu.*

○ **Važi, hvala. Izvinite**, možete li mi takođe doneti malo hleba?

● **Naravno**, odmah.

○ *Hvala. (...)*

● **Izvinite**, da li biste mi doneli račun?

○ *Da, odmah.]*

Smatramo da ovo implicitno prisustvo KM nastavnika može iskoristiti za skretanje pažnje učenicima na upotrebu i njihovu ulogu u stvaranju kohezije diskursa. Nastavnik

bi za početak trebalo učeniku da predoči postojanje DM u konverzaciji, da ga usmeri kako da ih identifikuje ne bi li kasnije umeo pravilno da ih upotrebljava u svom govoru. Budući da ne raspolaže raznovrsnim didaktičkim materijalima, nastavnik sam može da osmisli vežbe na osnovu materijala iz udžbenika. Mogu se slušati dijalozi i prepoznavati DM upotrebljeni u datom dijalogu. Takođe se učenicima mogu dati transkripti audio vežbi iz kojih su izostavljeni DM koje treba da popune.

Analiza korpusa pokazala je prisustvo velikog broja DM iz grupe konverzacionih markera. Kada je reč o markerima epistemičke modalnosti, u korpusu pronalazimo sledeće markere: *claro, pues sí, pues no, ya, ajá* i *desde luego*, dok iz grupe markera deontičke modalnosti pronalazimo *bueno, vale* i *a ver*. Kada su u pitanju markeri fokalizatori drugosti izdvojili smo *hombre, mujer, tío, mira, perdona, oye, ¿sabes?, ¿vale? ¿no?, ¿eh?* i *vamos*, kao i *bueno, pues, eh, ah, ya, venga, va, vaya* i *ajá* iz grupe metadiskursivnih konverzacionih markera.

Rezultati analize korpusa pokazuju da su tri najprisutnija konverzaciona diskursna markera na sva četiri nivoa učenja ista tri: ***pues, bueno*** i ***¿no?*** što i ilustruje tabela br. 1 u nastavku. Što se tiče ostalih konverzacionih markera, za svaki je ekscerpirano po manje od 50 primera po udžbeniku, odnosno nivou učenja jezika.

Konverzacioni diskursni marker	A1	A2	B1	B2.1	B2.2
pues	63	105	154	83	80
Bueno	37	69	104	67	68
¿no?	46	54	85	32	38

Tabela 1. Najučestaliji konverzacioni DM u analiziranim udžbenicima

3.2 Funkcije diskursnih markera ***pues, bueno*** i ***¿no?***

Analizom korpusa izdvojena su tri konverzaciona diskursna markera sa najvećim brojem primera upotrebe. Reč je o DM ***pues, bueno*** i ***¿no?***, stoga se u nastavku rada bavimo detaljnijom upotrebom ova tri konverzaciona markera.

Poslednjih decenija se uočava porast broja osoba koje čini se da ne umeju da započnu rečenicu bez upotrebe markera *pues* (Cascón Martín 2006: 145) ili *bueno*, te stoga ta dva markera najčešće zauzimaju inicijalnu poziciju iskaza koji uvode ili na koji se odnose. Njihova najučestalija funkcija jeste dobijanje na vremenu, popunjavanje prostora i da prikriju oklevanje govornika dok smišlja adekvatan odgovor što ilustruje sledeći primer:

(3) ● *¿Cómo lo viviste tú?*

○ **Bueno, pues**, yo, como te decía, era muy joven y recuerdo precisamente un día que estábamos en la playa con unos amigos, varios amigos del colegio y, de pronto, llegó un grupo de personas que se iban en balsas para Miami. Y recuerdo, mi amigo David, que simplemente nos miró, miró la balsa y dijo: "Díganle a mi madre que me fui."

● **Ostras**, que fuerte, **¿no?**

○ **Pues sí**, la verdad es que fue muy impresionante. (Aula Internacional 2, audio vežba br. 52)

[● **Kako si ti to doživeo?**

○ **Pa, dobro**, ja sam, kao što sam ti rekao, bio vrlo mlad i sećam se konkretno jednog dana kada smo bili na plaži sa nekim drugarima, sa par drugara iz škole, kada je iznenada naišla grupa ljudi koji su se na splavovima zaputili ka Majamiju. I sećam se, mog druga Davida, koji nas je samo pogledao, pogledao ka splavu i rekao: „Kažite mojoj majci da sam otišao“.

● **Čoveče**, baš potresno, **zar ne?**

○ **Pa da**, zaista je bilo baš začuđujuće.]

U prethodnom primeru (v. primer br. 3) uočavamo da se **pues** u kombinaciji sa rečcama *sí* i *no* (v. primere br. 4 i 5) ponaša kao intenzifikator potvrdnog, odnosno negativnog odgovora na proslavljeno pitanje.

(4) ● *Pues me apetece mucho, me encantaría comer tomates plantados por mí.*

○ **Pues sí**, sería genial. (Aula Internacional 2, audio vežba br. 63)

[● Pa baš bih volela, bila bih presrećna da mogu da jedem paradajz koji sam sama zasadila.

○ **Pa da**, to bi bilo genijalno.]

(5) ● *Pues no se me ocurre qué otra... a ver qué más películas españolas en cartelera... ¡Ah! ¿Ya has visto la nueva de Almodóvar?*

○ **Pues no**, todavía no la he visto. *¡Vamos a ver esa!*

(Aula Internacional 2, audio vežba br. 22)

[● Pa, ne pada mi na pamet koji drugi... da vidimo kojih još španskih filmova ima na repertoaru. Ah! Jesi li već gledala novi Almodovarov?

○ **Pa ne**, još uvek ga nisam gledala. Hajde taj da gledamo!]

Funkcije koje marker **pues** vrši u konverzaciji su skretanje pažnje, preuzimanje reči od sagovornika, uvođenje novog komentara, pauza u govorenju, popunjavanje prostora i dobijanje na vremenu. Neretko se upotrebljava u kombinaciji sa markerima **bueno** (v. primer br. 3), *bien, claro, nada, mira*. Takođe vrši i funkciju intenzifikatora različitih govornih činova kojima govornik iskazuje nezadovoljstvo, nervozu, ljutnju, žalbu i sl.

Bueno kao jedan od najkompleksnijih DM ima funkciju započinjanja, održavanja i završavanja konverzacije, dobijanja na vremenu, označava promenu teme, uvodi rektifikaciju⁸ (v. primer br. 6), pravdanje (v. primer br. 6), odobravanje, ublažava neslaganje sa sagovornikom (v. primer br. 7), oklevanje itd.

(6) ● *¿Y tú, Rosa? ¿Tienes algún recuerdo en especial de un jefe que hayas tenido?*

○ *Pues sí, sobre todo de mi primer jefe, que... **Bueno** era la jefa, era la dueña del bar donde empecé a trabajar.*

● *¡Ah!, ¿en un bar, trabajaste?*

○ *Sí, sí, sí... **Bueno**, para pagarme los estudios. (Aula Internacional 5, audio vežba br. 18)*

[● *A ti, Rosa? Pamtiš li posebno nekog šefa kog si imala?*

○ *Pa da, prevashodno svog prvog šefa, koji... **Dobro**, bila je šefica, vlasnica bara u kom sam počela da radim.*

● *Ah! Radila si u baru?*

○ *Da, da, da... **Ovaj dobro**, da bih platila studije.]*

(7) ● *Quizá la chica, Marisa, me ha parecido más fría y distante. No sé si encajará en la empresa.*

○ ***Bueno**... (Aula Internacional 5, audio vežba br. 17)*

[● *Možda devojka, Marisa, delovala mi ja hladnija i uzdržanija. Ne znam da li će se uklopiti u firmu.*

○ ***Hm, dobro**...*]

Za razliku od diskursnih markera *bueno* i *pues*, **¿no?** zauzima finalnu poziciju u iskazu na koji se odnosi u funkciji traženja potvrde od sagovornika (v. primere br. 8 i 9):

(8) ● *Ya. Pues eso sí que no tiene mucha solución, **¿no?***

---

⁸ O ovoj funkciji diskursnog markera *bueno* i njegovim ekvivalentima u srpskom jeziku v. Bajić 2016: 173-174.

○ *No, son cosas que vives o no vives.* (Aula Internacional 5, audio vežba br. 23)

[● Ma da. Pa za to baš i nema nekog rešenja, **zar ne?**

○ Nema, to su stvari koje proživiš ili ne.]

(9) ● *Y quiero conocer mejor la historia de España y tomar algunas clases optativas de historia...*

○ *Y seguro que quieres divertirme también, **¿no?***

● *Claro, y quiero salir por ahí y conocer mucha gente.*

○ *Bueno, pues si necesitas algo ya sabes.* (Aula Internacional 2, audio vežba br. 23)

[● I želim da bolje upoznam istoriju Španije i da uzmem neke fakultativne časove iz istorije...

○ A sigurno želiš i da se zabaviš, **zar ne?**

● Naravno, a želim i da izlazim i da upoznam mnogo ljudi.

○ Dobro, pa ako ti nešto bude potrebno, znaš već.]

Dakle, upotrebom markera **¿no?** govornik traži direktan odgovor od sagovornika, njegovu potvrdu, mišljenje, ali vrši i funkciju kontrole kontakta sa sagovornikom.

4. Zaključak

Imajući u vidu činjenicu da su diskursni markeri slabo obrađeni u gramatikama i rečnicima španskog jezika, Portoles Lasaro (2001: 13) uočava da se nastavnici španskog kao stranog jezika neretko oslanjaju prvenstveno na svoju lingvističku intuiciju pri ispravljanju učenika kada čine pogreške u upotrebi DM. Sa ciljem da se ukaže na neophodnost sistematskog pristupa u obradi diskursnih markera u nastavi španskog kao L2, predmet ovog istraživanja bila je analiza didaktičkih materijala koji se koriste u nastavi španskog jezika kao L2 na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Postavljeno je pitanje da li su i u kojoj meri DM zastupljeni u nastavnom procesu, te kada i kako su predstavljeni. Uočeni nedostaci u sistematskoj obradi DM se opravdavaju činjenicom da je u pitanju izuzetno kompleksna kategorija koja se izučava iz perspektive različitih nauka, te otud i terminološka neusklađenost. Analiza korpusa je pokazala da udžbenik *Aula Internacional* pokazuje nekoherentnost u terminološkoj upotrebi i u klasifikaciji ovih jezičkih sredstava. Termini koji se upotrebljavaju kada se govori o DM nisu uvek najjasniji, a najčešće se upotrebljava termin konektor (šp. *conector*) u značenju svih vrsta diskursnih markera dok se termin

vremenski marker (šp. *marcador temporal*), odnosno vremenski konektor (šp. *conector temporal*) upotrebljava za izraze koji iskazuju vremenske odnose. Dakle, vrlo malo broj DM je sistematizovano predstavljen u ovim udžbenicima. Međutim, budući da se implicitno pojavljuje veliki broj diskursnih markera, naročito konverzacionih diskursnih markera koji su uvek kontekstualizovani, ostaje na nastavniku da ne zanemari njihovo prisustvo, te da u okviru nastave usmerava učenike i skreće im pažnju na pravilnu upotrebu ne bi li razvijali i usavršavali svoju komunikativnu kompetenciju.

Literatura

- Bajić, D. (2013). Partículas discursivas de significado contraargumentativo en español y serbio. U A. Kuzmanović Jovanović et al (ur.), *Estudios hispánicos de siglo XXI*. (str. 319-335). Beograd: Filološki fakultet.
- Bajić, D. (2016). *Marcadores discursivos de reformulación en el español y el serbio actuales*, [Doktorska disertacija]: Beograd: Filološki fakultet.
- Briz et al. *Diccionario de partículas discursivas del español*. Dostupno na <http://www.dpde.es>
- Candón Sánchez, M. T. (1999). Los conectores pragmáticos en la conversación coloquial: aplicación a la enseñanza del español como segunda lengua. *Nuevas perspectivas en la enseñanza del español como lengua extranjera*. Actas del X Congreso Internacional de ASELE. Preuzeto sa https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/asele/pdf/10/10_0147.pdf
- Casado Velarde, M. (1998). Lingüística del texto y marcadores del discurso, u: Mª A. Zorraquino, E. Montolío Durán (ur.), *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*. (str. 55-70). Madrid: Arco Libros.
- Cascón Martín, E. (2006). *Español coloquial. Rasgos, formas y fraseología de la lengua diaria*. Madrid: Edinumen.
- Ciarra Tejada, A. (2015). *Marcadores discursivos conversacionales: análisis de su uso en corpus orales y aplicación didáctica en español como lengua extranjera*. [Doktorska disertacija]: Universidad de Salamanca.
- Consejo De Evropa. (2002). *Marco Común Europeo de Referencia para las Lenguas: Enseñanza, Aprendizaje y Evaluación*. Madrid: Instituto Cervantes-Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, Anaya.

- Cueva Lobelle, A. (2008). Los mecanismos de cohesión en el aula de ELE: los marcadores discursivos. *Revista lenguas en contacto y bilingüismo: Expresión de una realidad intercultural y multicultural*, 3 (1), 149-161.
- Fischer, K. (ed.) (2006). *Approaches to Discourse Particles, Vol. 1*. Oxford: Elsevier
- Fraiser, B. (1990). An approach to discourse markers. *Journal of Pragmatics*, 14, 383-385.
- Fuentes Rodríguez, C. (1987). *Enlaces extraoracionales*. Sevilla: Alfar.
- Fuentes Rodríguez, C. (2009). *Diccionario de conectores y operadores del español*. Madrid: Arco Libros.
- Fuentes Rodríguez, C. (2010). Los marcadores del discurso y la lingüística aplicada. U E. Acín, Ó. Loureda (ur.), *Los estudios sobre marcadores del discurso, hoy*. (str. 699-746). Madrid: Arco Libros,.
- Garrido Rodríguez, M. C. (2000). Los conectores pragmáticos en la enseñanza de ELE: argumentación y relevancia, *Nuevas perspectivas en la enseñanza del español como lengua extranjera*. Actas del X Congreso Internacional de ASELE. Preuzetosa
https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/asele/pdf/10/10_0321.pdf
- Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Llamas Saiz, C. (2003). La enseñanza de los marcadores del discurso en la clase de ELE: explotación de los textos periodísticos de opinión, *Medios de Comunicación y Enseñanza del Español como Lengua Extranjera*. Actas del XIV Congreso Internacional de ASELE. Preuzetosa
https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/asele/pdf/14/14_0695.pdf
- Louwerse, M. M. & Hite-Mitchell, H. (2003). Towards a taxonomy of a set of discourse markers in dialog: a theoretical and computational linguistic account. *Discourse Processes*, 35 (3), 199-239.
- Marchante Chueca, P. (2004). Los marcadores contraargumentativos aplicados a la enseñanza del español como lengua extranjera. Una propuesta didáctica, *Revista RedELE*, 15(2), 841-850.
- Marchante Chueca, P. (2008). *Practica tu español. Marcadores del discurso*. Madrid: SGEL.
- Maričić. S. (2015). Lekseme brate i čoveče kao diskursni markeri u komunikaciji srpske omladine. U S. Gudurić (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 4*. (str. 289-298) Novi Sad: Filozofski fakultet.

- Maričić Mesarović, S. (2017). *Chaval, hombre, macho, tronco i tío* u funkciji diskursnih markera u komunikaciji španske omladine. U V. Dickov (ur.). *Identitet, mobilnost i perspektive u studijama jezika, književnosti i kulture*. Monografija povodom 45-godišnjice Grupe za španski jezik i hispanske književnosti na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. (str. 159-176). Beograd: Filološki fakultet.
- Martí Sánchez, M. (2008). *Los marcadores en español L/E: conectores discursivos y operadores pragmáticos*. Madrid: Arco/Libros, S.L.
- Martín Zorraquino, M^a.A., & Portolés Lázaro, J. (1999). Los marcadores del discurso. U I. Bosque, & V. Demonte (ur.). *Gramática descriptiva de la lengua española*. (vol. 3, str. 4051-4213). Madrid: Espasa-Calpe.
- Martín Zorraquino, M^a.A. (2004). El tratamiento lexicográfico de los marcadores del discurso y la enseñanza de ELE. U M. A. Castillo Carballo et al. (ur.). *Las gramáticas y los diccionarios en la enseñanza del español como segunda lengua: deseo y realidad*. Actas del XV Congreso Internacional de ASELE. (str. 53-67). Sevilla: Universidad de Sevilla.
- Martínez Camino, G., & Labrador Gutiérrez, T. (2003). Enseñar el uso de los marcadores del discurso a través de los anuncios de televisión. *Medios de Comunicación y Enseñanza del Español como Lengua Extranjera*, Actas del XIV Congreso Internacional de ASELE. Preuzeto sa https://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/asele/pdf/14/14_0188.pdf
- Nogueira Da Silva, A.M. (2011). *Enseñanza de los marcadores del discurso para aprendices brasileños de E/LE: análisis de manuales de E/LE y de narrativas orales de aprendices brasileño*. [Doktorska disertacija]: Universidad de Salamanca.
- Nogueira Da Silva, A.M. (2012). Los marcadores del discurso y su introducción en los manuales de e/le, U F. J. Rodríguez Muñoz (ur.). *Los marcadores del discurso en español y en chino mandarín. Philologica Urcitana. Revista Semestral de Iniciación a la Investigación en Filología*. (vol. 7, str. 75-95). Almería: Universidad de Almería.
- Nigoević, M. (2010). *Diskursne oznake u hrvatskom i talijanskom jeziku (kontrastivna analiza)*. [Doktorska disertacija]: Sveučilište u Zadru.
- Nigoević, M. (2011). Neka načela određivanja diskursnih oznaka, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/1, 121-146.
- Rajić, J. (2013a.). J. Rajić, Semantika i pragmatika diskursne partikule dakle i njeni prevodni ekvivalneti u španskom jeziku, *Srpski jezik XVIII*, 497-512.

- Rajić, J. (2013b.). Los conceptos de la Teoría de la relevancia y su aplicación al estudio de los marcadores discursivos. *Colindancias* (4), 351-362.
- Rajić, J. (2013c.). Las teorías pragmáticas y el estudio de los marcadores discursivos en español y en serbio. U A. Kuzmanović Jovanović et al (ur.), *Estudios hispánicos de siglo XXI*. (str. 337-355). Beograd: Filološki fakultet.
- Portolés Lázaro, J. (2001). *Marcadores del discurso*. Barcelona: Ariel.
- Santos Ríos, L. (2003). *Diccionario de partículas*. Salamanca: Luso-Española de Ediciones.
- Torre Torre, A.M. (2016). Una propuesta didáctica para la enseñanza de marcadores discursivos Venga, Vamos y Anda en la clase de ELE, *RedELE, Revista electrónica de didáctica*, (28), 382-424.
- Torre Torre, A.M. (2018). *De la teoría a la práctica: la enseñanza de los marcadores conversacionales en ELE*. [Doktorska disertacija]: Escuela Internacional de Doctorado EIDUNED.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schiffrin, D. (2006). Discourse marker research and theory: Revisiting *and*. U K. Fischer (ur.). *Approaches to Discourse Particles*. (vol. 1, str. 315-338).Oxford: Elsevier.

Korpus

- Corpas J. et al. (2014a). *Aula Internacional 1*. Barcelona: Difusión.
- Corpas J. et al. (2014b). *Aula Internacional 2*. Barcelona: Difusión.
- Corpas J. et al. (2014c). *Aula Internacional 3*. Barcelona: Difusión.
- Corpas J. et al. (2014d). *Aula Internacional 4*. Barcelona: Difusión.
- Corpas J. et al. (2014e). *Aula Internacional 5*. Barcelona: Difusión.

Summary

CONVERSATIONAL DISCOURSE MARKERS IN TEACHING SPANISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Discourse markers (DM) are linguistic elements of a very complex nature and have a crucial role in creating communication competence. Although the past few decades they have been an object of numerous linguistic studies, the investigations in the field Spanish as a foreign language still do not provide specific answers when it comes to learning how to use correctly the discourse markers. It is not clear how they should be taught in classroom nor on which level of Spanish as a foreign language learning. The aim of this paper is to investigate when and how are DM introduced in Spanish foreign language teaching and how successfully they can be though. Comprehending the importance that discourse markers have in L2 teaching to acquire adequate communicative competence in the target language, the object of this research is analysis of the presence conversational discourse markers, words and expressions such as *bueno, claro, pues, venga, vamos, hombre*, etc in textbooks for Spanish as foreign language *Aula Internacional 1 (A1), Aula Internacional 2 (A2), Aula Internacional 3 (B1), Aula Internacional 4 (B2.1) and Aula Internacional 5 (B2.2)*. The results of our analysis of these textbooks show the inconsistency in terminology and classification of these linguistic elements. The inconsistency in terminology is justified by the fact that DM represent a very complex category that is being studied from a numerous perspectives and approaches such as discourse analysis, conversation analysis, pragmatics, applied linguistics, etc. The authors use the term connector (sp. *conector*) when presenting all categories of DM and not just for the category of discourse connectors. Furthermore, the number of explicitly presented DM in these textbooks is very low. However, the analysis shows a substantial number of implicit DM especially conversational DM in texts and audio files for listening comprehension. Since the three most frequent conversational DM are *bueno, pues* and *¿no?*, a more detailed analysis of the functions of these three markers is presented in the paper. Our conclusion is that the teacher should not neglect the presence of the DM and make use of the fact that they are contextualized in order to teach the students how to use DM correctly so they can perfect their communication competence.

Key words: discourse markers, conversational discourse markers, communicative competence, Spanish as a foreign language.

MARCADORES DISCURSIVOS CONVERSACIONALES EN EL AULA DE E/LE

Los marcadores discursivos (MD) son elementos de la lengua de índole muy compleja y tienen un papel clave en la competencia comunicativa. A pesar de que han sido objeto de numerosas investigaciones lingüísticas en las últimas décadas, en el ámbito del español como lengua extranjera seguimos sin respuestas más concretas a la hora de aprender a usar correctamente los marcadores discursivos. No tenemos claro cómo deberíamos enseñarlos en nuestras clases ni en qué nivel de estudios del español como lengua extranjera. El objetivo de este artículo es investigar cuándo y cómo son introducidos los MD en clase de E/LE y si se pueden enseñar con éxito. Teniendo en cuenta la importancia que tienen los marcadores discursivos en la enseñanza de L2 para adquirir una competencia comunicativa adecuada en la lengua meta, el objeto de este estudio es el análisis de la presencia de los marcadores discursivos conversacionales, palabras y expresiones como *bueno*, *claro*, *pues*, *venga*, *vamos*, *hombre*, etc. en los manuales para E/LE: *Aula Internacional 1 (A1)*, *Aula Internacional 2 (A2)*, *Aula Internacional 3 (B1)*, *Aula Internacional 4 (B2.1)* y *Aula Internacional 5 (B2.2)*. Los resultados del análisis de estos manuales muestran la inconsistencia tanto en la terminología como en la clasificación de estos elementos lingüísticos. La inconsistencia en la terminología se justifica por el hecho de que los MD representan una categoría muy compleja que es estudiada desde diferentes perspectivas y enfoques. Los autores de estos manuales tienden a usar el término *conector* al introducir todas las categorías de los MD. Además, el número de los MD presentados explícitamente es bajo. Sin embargo, este análisis muestra un considerable número de los MD presentados implícitamente, en especial los marcadores discursivos conversacionales tanto en los textos como en las audiciones. Dado que los tres MD más frecuentes son *bueno*, *pues* y *¿no?*, en la última parte de este artículo hemos hecho un análisis más detallado de los usos de estos MD. En conclusión, consideramos que el profesor no debería ignorar la presencia de los MD sino utilizar el hecho de que aparecen contextualizados para guiar a los alumnos cómo usarlos correctamente con el fin de desarrollar su competencia comunicativa.

Palabras clave: marcadores discursivos, marcadores discursivos conversacionales, competencia comunicativa, E/LE.